

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СИМОВ'ЯН ВАГАН САРКИСОВИЧ

УДК [342.922:347.734](477)

**АКЦІОНЕРНИЙ БАНК
ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
ПОПОВА Світлана Миколаївна,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
професор кафедри загальноправових
дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
СВИРИДЮК Наталія Петрівна,
Департамент персоналу, організації
освітньої та наукової роботи Міністерства
внутрішніх справ України,
заступник начальника управління
професійної освіти та науки – начальник
відділу організації освітньої та наукової
діяльності;

кандидат юридичних наук, доцент
ЧЕРНАДЧУК Тамара Олександрівна,
Сумський національний аграрний
університет, доцент кафедри
адміністративного і інформаційного права
юридичного факультету.

Захист відбудеться 22 грудня 2016 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 19 листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах ефективне функціонування кредитно-фінансового механізму є запорукою не тільки розвитку економіки країни, а й зміцнення демократичних засад нашої держави та підвищення стандартів життя населення. Найважливішим елементом фінансово-кредитного устрою є банківська система, яка, по суті, є з'єднувальною ланкою між суб'єктами мікроекономіки та макроекономічними процесами і суттєво впливає на успішність або неуспішність проведення будь-яких економічних реформ в нашій країні. На жаль, у 2014–2015 роках на банківському ринку України спостерігалось багато негативних тенденцій. Так, 80 відсотків фінансових установ, на які припадало 30 відсотків усіх активів за цей період, було визнано неплатоспроможними.

Сьогодні основною ланкою банківської системи України є акціонерні банки, які, надаючи фінансові послуги громадянам та юридичним особам, вступають в різноманітні правовідносини, відтак стають об'єктами регулюючого впливу різних галузей права. Одне з найважливіших місць у зазначених відносинах належить адміністративно-правовим, в яких акціонерні банки взаємодіють із суб'єктами владних повноважень, реалізують права і обов'язки, встановлені нормами адміністративного права. Від належного регулювання статусу акціонерних банків як суб'єктів адміністративного права значною мірою залежить ефективність їх діяльності, що потребує теоретичного осмислення сутності та особливостей цього статусу.

Загальним питанням визначення правового статусу різних суб'єктів адміністративного права, в тому числі кредитно-фінансових установ, присвятили свої праці багато вітчизняних фахівців: В. Б. Авер'янов, Є. О. Алісов, О. М. Бандурка, О. О. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, О. В. Васюренко, Л. К. Воронова, В. М. Геєць, О. П. Гетманець, С. М. Гусаров, С. Ф. Денисюк, Т. І. Єфіменко, Т. Є. Кагановська, А. Т. Комзюк, К. Б. Левченко, Н. П. Матюхіна, Р. С. Мельник, О. І. Миколенко, О. М. Музичук, С. В. Петков, С. М. Попова, Л. А. Савченко, О. Ю. Салманова, О. Ю. Синявська, В. В. Сокурєнко, Н. П. Свиридчук, С. В. Симов'ян, Т. О. Чернадчук та ін. Незважаючи на те, що ці та інші вчені зробили значний внесок у розробку проблем правового забезпечення діяльності акціонерних банків, дослідження специфіки акціонерних банків як суб'єктів адміністративного права дотепер не проводились.

Таким чином, необхідність підвищення ефективності діяльності акціонерних банків, удосконалення їх правового статусу,

недосконалість чинного законодавства у цій сфері, відсутність теоретичних напрацювань із зазначеної проблематики обумовлюють актуальність дослідження сутності та особливостей акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до пп. 5.6, 5.10, 5.11, 6.10, 6.11, 6.19, 10.4 Пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, пп. 2.13, 5.29, 6.4, 7.12 Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016-2019 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 року (протокол № 2), а також в межах науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованої в українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр., «Реалізація та удосконалення адміністративного законодавства України» (номер державної реєстрації 0113U008197).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу наукових положень адміністративного права та врахування результатів практичної роботи визначити особливості акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права, а також сформулювати науково обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо подальшого вдосконалення його статусу в адміністративно-правових відносинах.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- виявити особливості суб'єктів адміністративного права у фінансово-кредитній сфері;
- окреслити засади діяльності акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права;
- з'ясувати адміністративно-правовий порядок реєстрації акціонерного банку;
- розкрити особливості ліцензування діяльності акціонерного банку;
- охарактеризувати функції органів управління акціонерного банку;
- визначити адміністративно-правовий статус працівників акціонерного банку;
- з'ясувати особливості адміністративно-правового забезпечення надання послуг акціонерним банком;

- сформувати порядок взаємодії акціонерного банку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин;
- охарактеризувати адміністративно-правові заходи припинення діяльності акціонерного банку;
- визначити напрямки правового забезпечення сталої діяльності акціонерного банку;
- розробити пропозиції з удосконалення адміністративно-правових відносин за участю акціонерного банку.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються у сфері здійснення фінансових операцій акціонерними банками України.

Предметом дослідження є акціонерний банк як суб'єкт адміністративного права.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою наукового дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів та прийомів пізнання, використання яких обумовлено метою і завданнями з їх досягнення.

Застосування діалектичного методу дало можливість виявити значення і місце функцій держави та Національного банку України з регулювання банківської системи серед їх інших функцій, визначити сутність та особливості банківського регулювання та банківського нагляду за діяльністю акціонерних банків (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою логіко-семантичного та методу наукових абстракцій поглиблено понятійний апарат, зокрема уточнено зміст понять «працівник» акціонерного банку, «припинення діяльності» та «припинення діяльності акціонерного банку» (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 3.1). За допомогою формально-юридичного методу проведено аналіз чинного законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України щодо функцій наглядової ради акціонерного банку, та розширення повноважень вкладників у сфері управління його діяльністю (підрозділи 2.1, 2.2). Застосування порівняльно-правового методу обґрунтовано використанням в Україні європейського досвіду підвищення довіри до акціонерних банків шляхом запровадження нової схеми гарантування вкладів фізичних осіб (підрозділи 3.1, 3.2). Комплексний аналіз дозволив методологічно дослідити процеси надання акціонерними банками різноманітних послуг та розкрити сутність, особливості та види взаємодії банківських установ з іншими суб'єктами фінансових відносин (підрозділи 2.3, 2.4). Порівняльно-правовий та історичний методи дозволили узагальнити досвід інших країн, а також форми та методи адміністративно-правового забезпечення реалізації функції регулювання та напрямків вдосконалення діяльності акціонерних банків в сучасних умовах (підрозділи 3.2, 3.3).

Теоретичним підґрунтям для проведення дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі загальної теорії держави та права, адміністративного та банківського права, інших галузевих правових наук. Висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України та законів України, нормативно-правових актів Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Інформаційну та емпіричну базу дослідження склали матеріали Державної служби статистики, матеріали засобів масової інформації з питань правового регулювання банківської діяльності, статистична та податкова звітність, бухгалтерська інформація, отримана автором за час роботи у банківських установах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у вітчизняній науці адміністративного права проведено комплексне дослідження особливостей акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень та висновків, які у сукупності можуть значно покращити діяльність акціонерних банків. Основні з них такі:

уперше:

- визначено поняття та місце акціонерного банку у системі суб'єктів адміністративного права, а також сутність та види адміністративно-правових відносин, учасником яких є акціонерний банк, зокрема його права на інвестиційне кредитування, які вникають з реалізацією позитивних завдань державного управління, що полягає у наданні акціонерним банком суб'єкту господарювання кредитних коштів для інвестування (вкладення та розвиток) своєї діяльності на певний, як правило, довготривалий термін;

- запропоновано напрямки вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з метою більш повного відшкодування збитків клієнтів збанкрутілих акціонерних банків з урахуванням європейського досвіду, що передбачає зміну системи і параметрів гарантування вкладів, які були розроблені у 2014 році, та механізму їх фінансування та використання коштів;

удосконалено:

- понятійний апарат у частині визначення терміна «працівник банку» як фізичної особи, що працює у банківській установі на постійній або тимчасовій основі;

- заходи протидії кібератакам та унеможливлення нанесення збитків інтересам акціонерного банку й інтересам осіб, яких він представляє, що передбачають відповідний підбір персоналу, використання надсучасних інформаційних систем захисту інформації;

залучення кваліфікованих спеціалістів для роботи із комп'ютерним устаткуванням; розробку власних антихакерських програм; створення власних баз даних осіб, які були причетними до вчинення кіберзлочинів; співпрацю з іншими банківським установами щодо обміну інформацією про осіб, способи вчинення кіберзлочинів тощо;

– напрямки посилення адміністративної та кримінальної відповідальності керівництва та пов'язаних з банком осіб за порушення фінансового законодавства й доведення банків до неплатоспроможності;

дістали подальшого розвитку:

– розуміння засад діяльності акціонерного банку як впливу публічної адміністрації на адміністративно-правові відносини за участю банку у фінансовій сфері за допомогою засобів, передбачених у нормативно-правових актах;

– теоретичні положення адміністративно-правового порядку реєстрації акціонерного банку та особливостей ліцензування його діяльності, що передбачають перевірку ділової репутації та фінансового стану осіб, які є акціонерами та учасниками банків, розвиток системи внутрішнього та незалежного зовнішнього фінансового контролю та нагляду;

– характеристика особливостей адміністративно-правового забезпечення надання послуг акціонерним банком, що полягає у супроводі банківських операцій, основними завданнями яких є залучення нових клієнтів (юридичних та фізичних осіб) з метою зростання прибутковості акціонерного банку та його клієнтів;

– положення щодо взаємодії акціонерного банку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, що вимагає розширення прав акціонерів банківських установ, посилення вимог до працівників банків і забезпечення інтересів самих установ у складних економічних та політичних умовах сучасної України;

– підходи щодо використання інформації кредитних історій для зменшення рівня проблемних боргів (реструктуризованих кредитів і кредитів, які не обслуговуються) акціонерного банку;

– положення з адміністративно-правового забезпечення припинення діяльності акціонерного банку, що передбачає перевірку майнових, фінансових та немайнових активів акціонерного банку з метою виявлення та відповідного фіксування відповідностей поданих у звітності та документах даних вказаного банку реальним, фактичним підтвердженням того чи іншого факту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень проблем банківської системи України (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Кримінологічної асоціації України від 24.10.2016 р.*);

– у правотворчості – для уточнення низки законодавчих та підзаконних актів, що буде сприяти удосконаленню адміністративно-правових засад управління у банківській сфері, подальшому проведенню модернізації банківської системи України;

– у правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності практичної діяльності акціонерних банків України (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність ПАТ «Східно-український банк «Грант» від 27.10.2016 р.*);

– у освітньому процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Банківське право». Значна частина матеріалів дослідження вже використовується в процесі проведення практичних і семінарських занять із зазначених дисциплін в ряді вищих навчальних закладів (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 22.09.2016 р.*);

– у правовиховній сфері – для підвищення рівня правової та професійної культури працівників акціонерних банків та правового виховання населення.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дослідженні, були оприлюднені на науково-практичних, у тому числі міжнародних конференціях: «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (Харків, 2014); «Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності» (Харків, 2014), «Правовое регулирование сотрудничества Украины и Молдовы с Европейским Союзом» (Кишинів, Молдова, 2014), «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у п'яти наукових статтях, чотири з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України і одна – у науковому періодичному виданні іншої держави, та у чотирьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують одинадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки. Список використаних джерел включає 318 найменувань і займає 32 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, мета і задачі, об'єкт та предмет, методи дослідження, обґрунтовується наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про їх апробацію та публікації за темою дослідження.

Розділ 1 «Загальна характеристика акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та види суб'єктів адміністративного права»* вказано, що держава крізь призму адміністративного права встановлює правопорядок у банківській сфері й прагне забезпечити реалізацію законних прав та інтересів учасників фінансових правовідносин. Акцентовано увагу на тому, що у фінансово-кредитних відносинах суб'єкти права (кредитор і позичальник) мають бути впевнені в тому, що будь-яка система норм, що регламентує правопорядок у фінансовій сфері, виконується в нормах закону та фактично буде здійснена. Підкреслюється, що встановлюючи правопорядок, держава передбачає, що в банківській діяльності, у кредитних відносинах для індивідуального виконання зобов'язань повинна існувати можливість здійснення права як у акціонерного банку, так і в іншій стороні. А це забезпечує таку важливу особливість функціонування банківської системи, коли здатність суб'єктів грошово-кредитних правовідносин здійснювати свої права не є творенням норми права, а їх потенційними можливостями виконувати свої зобов'язання.

Встановлено, що акціонерний банк як суб'єкт адміністративного права може бути визначений як особа, що має певні права та обов'язки у сфері публічного управління, які визначені нормами адміністративного права, і може вступати в адміністративно-правові відносини.

У *підрозділі 1.2 «Сутність та види адміністративно-правових відносин за участю акціонерного банку»* обґрунтовано, що адміністративно-правові відносини за участю акціонерного банку – це урегульовані нормами адміністративного права відносини публічного управління, в яких бере участь акціонерний банк, реалізуючи свою адміністративну правосуб'єктність.

Наголошено, що основними видами адміністративно-правових відносин, в тому числі за участю акціонерного банку, є відносини, що поділяються за цільовим призначенням, залежно від елемента

юридичної норми, за змістом, за суб'єктним складом, за характером зв'язків між суб'єктами, залежно від розподілу прав і обов'язків між сторонами адміністративно-правових відносин, за характером дій зобов'язаного суб'єкта та за способом захисту.

Підкреслено, що всі відносини за участю акціонерного банку ґрунтуються на принципах, які встановлені правовими нормами та визначають основні напрями та засади діяльності того чи іншого суб'єкта. Основними засадами діяльності акціонерного банку, які впливають із положень Конституції України, є: свобода економічної та комерційної діяльності; недоторканність і гарантування права власності; соціальна функція банківської власності; рівність інтересів суб'єктів фінансових правовідносин; здійснення Національним банком України єдиної грошово-кредитної політики та забезпечення державних інтересів з боку банківських установ; загальність та обов'язковість виконання податкових зобов'язань.

У *підрозділі 1.3 «Адміністративно-правовий порядок реєстрації акціонерного банку»* зазначено, що реєстрація – це письмовий запис або фіксація іншим чином фактів, явищ, відомостей щодо певного суб'єкта підприємницької діяльності з метою їх державного обліку та надання їм законного легітимного статусу, основним призначенням якої є здійснення контролю за законністю виникнення, зміни та припинення правового статусу.

Вказано, що реєстрація акціонерного банку є адміністративно-розпорядчою діяльністю уповноваженого державного органу (Національного банку України), що пов'язана із розглядом та аналізом юридичних документів, прийняттям рішень на основі цих документів та внесенням відомостей у відповідний реєстр за фактом створення акціонерного банку. При цьому підкреслено, що особлива увага приділяється оцінці репутації та фінансового стану осіб, які вирішили створити акціонерний банк та стати його учасниками. Критерії оцінки цих якостей встановлюються Національним банком України. Зокрема акцентовано увагу на тому, що особи, які вирішили створити та стати учасниками акціонерного банку, повинні володіти бездоганною діловою репутацією та мати задовільний фінансовий стан.

З'ясовано, що обов'язковою умовою реєстрації акціонерного банку є наявність його статуту, який має бути затверджений Національним банком України. Національний банк України має право відмовити юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у затвердженні статуту у разі, якщо подано неповний пакет документів, необхідних для погодження статуту, документи містять недостовірну інформацію, ділова репутація та фінансовий стан замовників не відповідають встановленим вимогам.

У підрозділі 1.4 «Ліцензування діяльності акціонерного банку» визначено роль ліцензування окремих видів діяльності акціонерного банку для забезпечення інтересів кредиторів та вкладників.

Зазначено, що ліцензування є засобом державного регулювання провадження видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню, спрямованим на забезпечення єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних та соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Для отримання ліцензії юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана протягом року з дня державної реєстрації подати документи Національному банку України в порядку, визначеному чинним законодавством та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Акцентовано увагу на тому, що акціонерний банк, який отримав ліцензію, не має права передавати її третім особам, а керівники банку та особи, які мають істотну участь в акціонерному банку, зобов'язані протягом усього часу, упродовж якого вони зберігають свій статус або мають істотну участь у банку, відповідати вимогам чинного законодавства. Якщо ж юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, протягом року з дня реєстрації не отримала відповідних ліцензій, Національний банк України зобов'язаний звернутися до суду з позовом про припинення діяльності такої особи.

Розглянуто обов'язкові умови, які повинен виконати акціонерний банк для отримання ліцензії на здійснення фінансових послуг, які стосуються облікової та реєстраційної системи банку, внутрішніх правил фінансової установи, професійної якості та ділової репутації персоналу.

Розділ 2 «Адміністрування діяльності акціонерного банку» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Органи управління акціонерного банку» визначено, що кожен акціонерний банк має свою внутрішню побудову, що розкриваються через поняття «структура», яка є засобом поділу праці у галузі управління шляхом організаційно-правового закріплення найбільш раціональної розстанови посад, встановлення взаємодії і підпорядкування.

Зазначено, що найвищим органом управління акціонерним банком є загальні збори учасників банку, до повноважень яких віднесено встановлення основних напрямків діяльності установи загалом, так і вирішення поточних питань діяльності самого банку. Водночас, органом, що здійснює контроль та нагляд за діяльністю

акціонерного банку, за станом дотримання та захисту законних інтересів акціонерів, є наглядова рада.

З'ясовано, що виконавчим органом, що здійснює повсякденне управління діяльністю акціонерного банку, є правління (рада директорів), яке несе повну відповідальність за ефективністю статутної діяльності організації. Керує роботою ради директорів голова правління, який є повноважним представником акціонерного банку. Для підвищення впливу вкладників на рішення керівництва банку запропоновано надати можливість найбільшим вкладникам банку стати його акціонерами.

Для забезпечення сталої діяльності акціонерного банку запропоновано створювати одну чи декілька груп (відділів) з проблем управління ризиками, які мають відповідати за додержання граничних параметрів при здійсненні окремих фінансових операцій, аналізувати звітність банку та структуру балансу щодо його прибутковості та ризикованості діяльності.

У підрозділі 2.2 *«Поняття та особливості правового статусу працівників акціонерного банку»* розкрито питання співвідношення понять «суб'єкт банківського права», «суб'єкт банківських правовідносин» та «працівник акціонерного банку».

З'ясовано, що єдиного визначення терміна «працівник банківської установи» немає, що негативно впливає на належне правове регулювання трудової діяльності працівників акціонерного банку, на виконання ними посадових обов'язків і на їх соціальне забезпечення. Тому запропоновано працівника акціонерного банку розглядати як фізичну особу, що працює у банківській установі на постійній або тимчасовій основі, яка за свою діяльність отримує систематичну винагороду (заробітну плату) чи разову винагороду по завершенню певного виду діяльності і про що, як правило, робиться відповідний запис у трудовій книжці.

Підкреслено, що у своїй діяльності працівники акціонерного банку повинні суворо дотримуватися банківської таємниці. Тому запропоновано підвищити відповідальність персоналу банку, винного у порушенні порядку розкриття банківської інформації без дотримання спеціальних правил.

У підрозділі 2.3 *«Адміністративно-правове забезпечення надання послуг акціонерним банком»* досліджено сутність банківської діяльності та розглянуто види послуг, які надаються акціонерними банками.

Визначено, що одним із видів банківської діяльності є надання банківських послуг, що полягають у супроводженні банківських операцій, основним завданням яких є залучення нових клієнтів (юридичних та фізичних осіб) з метою зростання прибутковості акціонерного банку та його клієнтів. До основних видів банківських послуг віднесено: 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних та фізичних осіб; 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів; 3) розміщення залучених у вклади (депозити) коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Зазначено, що діяльність акціонерного банку відносно основних цілей, завдань, функцій та операцій може розглядатися як виключна, тому що не може поєднуватися з іншими видами підприємницької діяльності.

Встановлено, що на сучасному етапі розвитку економіки України значно зростає роль такого виду банківських послуг як інвестиційні кредити, сутність яких полягає у наданні акціонерним банком (кредитором) суб'єкту господарювання (позичальнику) кредитних коштів для інвестування (вкладення) у розвиток своєї діяльності на певний, як правило, довготривалий термін. Тому запропоновано розширити інвестиційне кредитування економічних процесів у державі акціонерними банками.

У підрозділі 2.4 «Взаємодія акціонерного банку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин» досліджено нову концепцію адміністративного права – концепцію публічно-сервісного права, яка повинна стати основою взаємодії акціонерних банків з іншими суб'єктами правовідносин.

Акцентовано, що акціонерний банк як суб'єкт адміністративно-правових відносин вступає у правовідносини із різними суб'єктами права, якими можуть бути: Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади; Національний банк України; клієнти банку (фізичні та юридичні особи); інші акціонерні банки з приводу здійснення банківських операцій, створення союзів, асоціацій та інших виробничих утворень тощо.

Наголошено, що повна класифікація правовідносин між акціонерними банками та іншими суб'єктами за різними критеріями поки що не розроблена і не є предметом дослідження, тому контроль та нагляд за діяльністю акціонерного банку, за станом дотримання і захисту законних інтересів акціонерів запропоновано здійснювати на принципах корпоративного управління.

Розділ 3 «Удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності акціонерного банку» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Адміністративно-правовий порядок припинення діяльності акціонерного банку»* проаналізовано особливості правового регулювання «припинення діяльності» та «припинення суб'єкта господарювання».

Запропоновано розглядати припинення діяльності акціонерного банку як тимчасове припинення банківської діяльності з подальшою можливістю її продовження відповідно до отримання банківської ліцензії. Зокрема нормами адміністративно-правових актів передбачено припинення діяльності акціонерних банків шляхом відкликання та анулювання банківських ліцензій та генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій, припинення участі в системі електронних платежів Національного банку України таких банків, що розташовані на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя тощо.

На відміну від тимчасового припинення підприємницької діяльності без подальшої ліквідації суб'єкта господарювання, припинення суб'єкта господарювання запропоновано розглядати як припинення взагалі його існування в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації з обов'язковим внесенням запису про вказане припинення до єдиного державного реєстру. Встановлено, що ліквідація акціонерного банку здійснюється за чітко передбаченою чинним законодавством процедурою припинення діяльності акціонерного банку як юридичної особи.

У підрозділі 3.2 *«Напрямки правового забезпечення сталої діяльності акціонерного банку»* сформульовано пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду за діяльністю акціонерного банку.

З'ясовано, що підвищенню ефективності роботи акціонерних банків та зменшенню рівня корупції у фінансово-кредитній сфері сприяє розвиток систем внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю.

Запропоновано чітко розмежування внутрішнього контролю, що повинен здійснюватися контрольно-ревізійною комісією банку (яка обирається загальними зборами учасників банку) за його фінансово-господарською діяльністю та підрозділом внутрішнього аудиту, що повинен визначити, яким чином здійснюється внутрішній контроль.

Визначено, що зовнішнє регулювання та нагляд за діяльністю акціонерного банку здійснюється Національним банком України. Фонд

гарантування вкладів фізичних осіб має право здійснювати зовнішні перевірки діяльності акціонерного банку.

Запропоновано задля сталої роботи акціонерного банку в умовах широкого використання інформаційних технологій, протидії кіберзлочинності та унеможливлення нанесення збитків інтересам банківської установи та інтересам осіб, яких вона представляє, вживати такі заходи: 1) здійснювати відповідний підбір персоналу; 2) використовувати надсучасні системи захисту інформації; 3) залучати кваліфікованих спеціалістів для роботи з комп'ютерним устаткуванням; 4) розробляти власні антихакерські програми тощо.

У підрозділі 3.3 «Розвиток адміністративно-правових відносин за участю акціонерного банку» досліджено питання вдосконалення управління проблемними активами акціонерних банків, розвитку системи гарантування вкладів і підвищення відповідальності керівників банків та пов'язаних з банком осіб за порушення банківського законодавства.

Встановлено, що характерною рисою сучасної банківської системи України є погіршення фінансового стану акціонерних банків, зростання частки проблемних кредитів і проблемних активів в цілому, що призводить до збитковості кредитних установ та у багатьох випадках і до їх банкрутства. А це знижує довіру населення до банківської системи та стримує масштаби кредитування реального сектору економіки країни. Тому для покращення діяльності акціонерних банків запропоновано: 1) адаптувати кредитну політику банків до реальних ринкових вимог; 2) тримати надійну структуру банківського портфелю; 3) розробити ефективну маркетингову програму та реально втілити її у життя.

З'ясовано, що основною умовою відновлення довіри населення до національної банківської системи є вдосконалення системи гарантування вкладів. Тому обґрунтовано перехід системи гарантування вкладів на європейські стандарти, де основними відмінностями від українського законодавства є: 1) система і параметри гарантування вкладів; 2) механізм їх фінансування та використання коштів. Такий перехід повинен супроводжуватися масштабними процесами щодо підвищення якості контролю та нагляду держави за банківським сектором.

Запропоновано поширити адміністративну (а в деяких випадках кримінальну) відповідність за порушення банківського законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України, у тому числі за проведення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників, не лише на керівників банків, але й на пов'язаних з банками осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права та вдосконалення адміністративно-правового забезпечення його діяльності в умовах становлення сучасних ринкових відносин в економіці України. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Визначено, що ефективне функціонування банківської системи в ринкових умовах є запорукою сталого та раціонального використання фінансових ресурсів як юридичних, так і фізичних осіб. Важливою ланкою банківської системи є акціонерні банки, від ефективної діяльності яких багато в чому залежить розвиток економіки країни, добробут громадян та загалом розбудова України як демократичної, соціальної й правової держави.

Встановлено, що реалізація законних прав та інтересів усіх учасників фінансових відносин у банківській сфері України забезпечується через призму адміністративного права великою кількістю нормативно-правових актів, які визначають основні принципи діяльності банківських установ. Ці принципи адміністративно-правового регулювання діяльності акціонерних банків в дисертації розглядаються як вплив публічної адміністрації на правові відносини банків у фінансовій сфері.

Вказано, що основними видами адміністративно-правових відносин, у тому числі за участю акціонерного банку, є відносини, що поділяються за цільовим призначенням, залежно від елемента юридичної норми, за змістом, за суб'єктним складом, за характером зв'язків між суб'єктами, залежно від розподілу прав і обов'язків між сторонами адміністративно-правових відносин, за характером дій зобов'язаного суб'єкта та за способом захисту.

Зазначено, що діяльність банківських установ загалом та акціонерного банку, зокрема ґрунтується на специфічних принципах, які відокремлюють її правозастосовні відносини з юридичними та фізичними особами у самостійні види. Принципи діяльності акціонерного банку визначено як конкретні положення, засади, які передбачають порядок створення, ліквідації, діяльності, надання послуг та взаємодії з іншими суб'єктами фінансових правовідносин.

З'ясовано, що реєстрація акціонерного банку – це адміністративно-розпорядча та контрольна діяльність уповноваженого державного органу (Національного банку України), що пов'язана із

розглядом та аналізом представлених юридичних документів, прийняттям рішення на підставі цих документів та внесенням відомостей у відповідний реєстр Національного банку України за фактом створення акціонерного банку. При цьому особи, які вирішили створити та стати учасниками акціонерного банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан. Критерії оцінки цих якостей встановлюються Національним банком України.

Акцентовано увагу на тому, що обов'язковою умовою реєстрації акціонерного банку є наявність його статуту. І будь-які зміни такого статуту акціонерного банку також підлягають державній реєстрації. Реєстрація акціонерного банку вважається завершеною з моменту внесення відомостей до реєстру Національного банку України.

Зазначено, що з метою підвищення надійності та стабільності банківської системи України, забезпечення інтересів клієнтів та вкладників Національний банк України видає акціонерним банкам ліцензії на здійснення окремих банківських операцій. Акціонерний банк має право здійснювати банківську діяльність лише після отримання банківської ліцензії. У разі, коли юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, протягом року з дня державної реєстрації не звернулася для отримання банківської ліцензії, Національний банк України зобов'язаний звернутися до суду з позовом про припинення юридичної особи (акціонерного банку).

Встановлено, що на сьогодні відзначається низька ефективність ліцензійної діяльності Національного банку України, що призводить до реєстрації нежиттєздатних акціонерних банків. І лише покращення матеріально-технічного та фінансового забезпечення посадових осіб державного сектору може сприяти підвищенню якості та ефективності ліцензійної діяльності та протидії корупції у фінансово-кредитній сфері України.

Доведено, що організаційно-штатна структура управління акціонерного банку регламентується законами України «Про акціонерні товариства», «Про банки та банківську діяльність» та ін. Найвищим органом управління акціонерним банком є загальні збори учасників банку. При цьому повноваження, які законодавством віднесено до компетенції загальних зборів, не можуть бути делеговані іншим органом банку. Органом, що здійснює контроль та нагляд за діяльністю акціонерного банку, за станом дотримання та захисту законних інтересів акціонерів, визнано наглядову раду банку, діяльність якої здійснюється на принципах корпоративного управління.

Визначено, що виконавчим органом, що здійснює повсякденне управління діяльністю акціонерного банку, є правління (рада директорів), яка несе повну відповідальність за ефективність статутної

діяльності організації. Зокрема рішенням правління у банку можуть бути утворені інші структури (групи, відділи, підрозділи) з метою створення комфортних умов його діяльності.

Запропоновано розглядати працівника банку як фізичну особу, що працює у банківській установі на постійній або тимчасовій основі, яка за свою діяльність отримує систематичну винагороду (заробітну плату) чи разову винагороду по завершенню певного обсягу оговорених робіт. Особи, які створюють та є учасниками, працівниками акціонерних банків, повинні мати певний досвід та відповідати критеріям, які встановлюються Національним банком України.

Доведено, що в умовах широкого використання інформаційних систем у діяльності банківських установ важливим напрямком забезпечення сталої діяльності акціонерного банку є використання сучасних комп'ютерних технологій у боротьбі з кіберзлочинністю, адже порушення безпеки в інформаційній діяльності банку є серйозною загрозою для банківської таємниці та, врешті, законних прав та інтересів як клієнтів, так і працівників цих установ.

Для протидії кібератакам та унеможливлення нанесення збитків інтересам банківської установи та інтересам осіб, яких вона представляє, акціонерним банками запропоновано вживати такі заходи протидії: встановити жорсткі критерії при підборі персоналу банку; залучати кваліфікованих спеціалістів для роботи з комп'ютерним устаткуванням (створення власних антихакерських програм, власних баз даних осіб, які були причетні до вчинення кіберзлочинів тощо); співпрацювати з іншими банківськими установами щодо обміну інформацією про способи вчинення кіберзлочинів тощо.

З'ясовано, що Україна є одним із світових лідерів у частині прострочених кредитів у портфелях банків, які, за оцінками міжнародних агенцій, складають біля 40-50 % загального портфелю українських банків. Тому визначено, що з метою підвищення довіри до діяльності банківських установ, збільшення їх рентабельності та покращення якості пропонованих клієнтам послуг керівникам акціонерних банків необхідно посилити контроль за фінансовим станом позичальників, у тому числі за рахунок тісної співпраці з Бюро кредитних історій та вдосконалення контролю з боку Національного банку України за банківськими операціями та структурними підрозділами акціонерних банків.

Встановлено, що політична нестабільність, економічні коливання, зростання масштабів тіньової діяльності, проведення антитерористичної операції значно впливають на здійснення

фінансової діяльності в Україні загалом та банківської, зокрема, що може призвести до припинення діяльності суб'єкта господарювання або навіть припинення суб'єкта господарювання взагалі.

З'ясовано, що припинення діяльності можна розглядати як тимчасове припинення підприємницької діяльності без подальшої ліквідації суб'єкта господарювання. Припинення ж суб'єкта господарювання розглядається як припинення його існування в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації з обов'язковим внесенням запису про це до єдиного державного реєстру.

Акцентовано увагу на тому, що основною умовою відновлення довіри до вітчизняної банківської системи є перехід на європейські стандарти гарантування депозитів. Виділено основні відмінності європейських правил та українського законодавства щодо гарантування вкладів: 1) схеми гарантування депозитів; 2) напрямки використання банківських резервів. З'ясовано, що правила Євросоюзу надають право використання фондів гарантування на вирішення економічних питань ще до моментів виведення неплатоспроможних банків з фінансового ринку, що дає можливість стабілізувати роботу акціонерних банків.

Доведено, що з метою підвищення відповідальності керівників, менеджерів та інших осіб, які мають відношення до акціонерних банків, за порушення банківського законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України, в тому числі за подання недостовірної (неповної) звітності, проведення операцій з пов'язаними особами або ризикованих операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів, слід посилити адміністративну, кримінальну та майнову відповідальність цих осіб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Симов'ян В. С. Адміністративно-правове регулювання діяльності акціонерно-комерційного банку / В. С. Симов'ян // Європейські перспективи. – 2013. – № 8. – С. 189–193.

2. Симов'ян В. С. Сутність, ознаки, види фінансових правовідносин / В. С. Симов'ян // Європейські перспективи. – 2013. – № 10. – С. 153–156.

3. Симов'ян В. С. Принципи діяльності акціонерно-комерційного банку / В. С. Симов'ян // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 356–359. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

4. Симовьян В. С. К вопросу о лицензировании акционерно-коммерческих банков Украины / В. С. Симовьян // *LEGEA ȘI VIAȚA*, Кишинеу. – NOIEMBRIE 2014. – С. 135–137.

5. Симов'ян В. С. Необхідність формування та обігу кредитних історій в сучасних умовах діяльності акціонерного банку / В. С. Симов'ян // Наше право. – 2016. – № 3. – С. 157–162.

6. Симовьян В. С. К вопросу о деятельности акционерно-коммерческих банков Украины / В. С. Симовьян // Правовое регулирование сотрудничества Украины и Молдовы с Европейским Союзом : материалы междунар. конф. (3–7 июля 2014 г.), г. Кишинев, Молдова. – С. 139–142.

7. Симов'ян В. С. Протидія кіберзлочинності у банківській сфері / В. С. Симов'ян // Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 листоп. 2014 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 47–50.

8. Симов'ян В. С. До окремих питань виникнення акціонерно-комерційного банку на території сучасної України / В. С. Симов'ян // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 груд. 2014 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – С. 174–176.

9. Симов'ян В. С. Шляхи запобігання та протидії політичній корупції в Україні / С. М. Попова, В. С. Симов'ян // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). – Харків : ХНУВС. – 2016. – С. 135–137.

АНОТАЦІЯ

Симов'ян В. С. Акціонерний банк як суб'єкт адміністративного права. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

Дисертацію присвячено характеристиці акціонерного банку як суб'єкта адміністративного права. Визначено особливості адміністративно-правового забезпечення створення, реєстрації та ліцензування діяльності акціонерного банку. Розглянуто особливості організаційно-штатної структури управління банком, права та обов'язки працівників. З'ясовано сутність адміністративно-правового забезпечення надання послуг акціонерним банком та його взаємодії з іншими суб'єктами правовідносин. Досліджено правові засади припинення діяльності та ліквідації акціонерного банку. Запропоновано напрямки щодо вдосконалення адміністративно-

правового забезпечення діяльності акціонерних банків з метою підвищення довіри до банківських установ.

Ключові слова: акціонерний банк, адміністративне право, адміністративно-правове забезпечення, реєстрація, ліцензування, надання послуг, ліквідація, організація контролю, безпека діяльності.

АННОТАЦИЯ

Симовьян В. С. Акционерный банк как субъект административного права. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс, финансовое право, информационное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена анализу акционерного банка как субъекта административного права. Определено, что вся финансовая деятельность акционерного банка регламентируется принципами, установленными законами Украины и регулируется положениями разных отраслей права, таких как конституционное, гражданское, финансовое, административное и других.

Рассмотрена роль акционерных банков как важного звена банковской системы Украины, от эффективной деятельности которого в значительной мере зависит развитие экономики, благосостояние граждан, построение Украины, как демократического, социального и правового государства. Исследован порядок регистрации акционерных банков, которая является необходимым условием осуществления уставной деятельности и организации государственного контроля за законностью их создания, изменения и прекращения правового статуса, и лицензирование видов их деятельности, что направлено на обеспечение единой государственной политики в финансовой сфере, защиту национальных интересов общества и отдельных потребителей банковских услуг.

Охарактеризованы внутреннее построение и структура акционерного банка, которые определяют распределение прав и обязанностей в сфере управления банком. В работе исследовано сущность банковской деятельности и рассмотрены виды услуг, которые предоставляются акционерными банками. Раскрыты вопросы взаимодействия акционерного банка с другими субъектами финансовых правоотношений на основе концепции публично-сервисного права.

Исследованы проблемы, связанные с прекращением деятельности и ликвидацией акционерных банков. Особо рассмотрены основания и причины ликвидации банковских учреждений.

Представлены также предложения по совершенствованию государственного регулирования деятельности акционерных банков на основе усиления контроля и обеспечения информационной безопасности их работы, целью которого является повышение доверия участников и клиентов к банковской системе.

Ключевые слова: акционерный банк, административное право, административно-правовое обеспечение, регистрация, лицензирование, предоставление услуг, ликвидация, организация контроля, безопасность деятельности.

SUMMARY

Symovian V. S. Joint-Stock Bank as a Subject of Administrative Law. – *Manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

The thesis is focused on characterizing a joint-stock bank as a subject of administrative law. Peculiarities of administrative and legal guaranteeing of creation, registration and licensing of the joint-stock bank's activities have been determined. Features of organizational and staff structure of the bank's management, rights and obligations of the employees have been considered. The author has found out the essence of administrative and legal guaranteeing of providing services by the joint-stock bank and its interaction with other subjects of legal relations. Legal principles of the activities and liquidation of the joint-stock bank have been studied. The author has suggested the ways to improve administrative and legal guaranteeing of the activities of the joint-stock banks aimed at increasing the trust into bank institutions.

Key words: joint-stock bank, administrative law, administrative and legal guaranteeing, registration, licensing, provision of services, liquidation, control organization, security of activities.